

Булавинець В.М.
Викладач кафедри фінансів

СОЦІАЛЬНІ ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Бідність як соціальне явище і в XXI столітті залишається глобальною проблемою людства. В тій чи іншій мірі вона має місце в усіх, без винятку, країнах. В Україні бідність сягає вражаючих розмірів. Так, за даними ООН, майже 80% українського населення перебуває за межею бідності, а за рівнем добробуту наша держава посідає одне з останніх місць у Європі. Низький рівень життя переважної частини населення, надмірна диференціація доходів, незахищеність соціально-вразливих верств населення, занепад гуманітарної сфери є суттєвими факторами соціальної дестабілізації в Україні. Такі загрозливі тенденції вимагають активізації та консолідації дій усіх гілок влади, адже від масштабів та глибини бідності, а також від методів та інструментів державної політики щодо подолання цього негативного явища, значною мірою залежать можливості інтеграції України у світове співтовариство. Тому боротьбу з найгострішими проявами бідності визнано найважливішим пріоритетом здійснення економічних реформ в Україні.

Дослідженням проблем бідності та визначенням шляхів її подолання тривалий час займаються чимало зарубіжних та вітчизняних вчених, дослідників і практиків. Вивченню окремих аспектів цієї проблеми присвятили свої праці У.Беверідж, Е.Ліндаль, Т.Маршал, В.Андрущенко, А.Базиліук, О.Грішнова, Е.Лібанова, М.Шаповал та багато інших. Окрім цього, значну увагу проблемі бідності приділяють міжнародні організації: Організація Об'єднаних Націй (ООН), Світовий Банк (СБ), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародна організація праці (МОП). Проте, проблема бідності і надалі залишається неподоланою, що вимагає подальших наукових пошуків.

У сучасному світі розв'язання проблем бідності в першу чергу покладається на державу, котра, маючи у своєму розпорядженні широкий арсенал різноманітних фінансових важелів та інструментів, спроможна вживати дієві та ефективні заходи для підвищення рівня добробуту своїх громадян. Оскільки виконання більшості соціальних зобов'язань держави щодо забезпечення населення найважливішими суспільними благами передано

місцевим органам влади, то соціальним видаткам місцевих бюджетів належить значна роль у процесі подолання бідності в Україні.

Видатками місцевих бюджетів соціального спрямування є видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, духовний та фізичний розвиток. Новою редакцією Бюджетного кодексу України значно розширено перелік соціальних видатків, що здійснюються з місцевих бюджетів. Зокрема, до видатків, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, включено видатки на позашкільну освіту, на функціонування центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів, центрів професійної реабілітації інвалідів, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, центрів соціальних служб для молоді, соціальні гуртожитки та ін.; до видатків, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, віднесено місцеві програми на заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, утримання закладів для бездомних громадян, центри соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань, компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян та ін [2]. Протягом останніх років соціальні видатки у загальній структурі видатків місцевих бюджетів становлять більше 70 %. Зокрема, у 2010 році сукупна частка видатків місцевих бюджетів, що спрямовувалися на соціально-культурну сферу склала майже 84 %. Найбільші зміни стосуються видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, частка яких зросла у 2010 році, порівняно з 2009 роком, на 32,3 %. Водночас відбулося зростання видатків на охорону здоров'я на 6,3 млрд грн. або 23,3 % та видатків на освіту (на 7,5 млрд грн. або на 19,2 %). Все це свідчить про підвищення ролі місцевих бюджетів у розв'язанні проблеми подолання бідності в Україні [5].

Однак, незважаючи на позитивну динаміку соціальних видатків місцевих бюджетів, добробут населення не зростає, а навпаки – погіршується. Статистика свідчить, що близько третини громадян України перебуває на межі бідності (майже 13 млн осіб), а приблизно половина сімей може бути віднесена до групи із середнім рівнем доходів. Якщо ж межею бідності вважати визнану у світі величину (17 дол. США для однієї особи на день), то відносна бідність в Україні становитиме усі 78% населення. Для порівняння: згідно світових граничних значень частка населення країни, яке живе за межею бідності, не повинна перевищувати 10% [1].

В Україні бідність суттєво відрізняється від широко розповсюджених світових моделей, оскільки вона існує за умов виходу на траєкторію стабільного економічного зростання, наявності висококваліфікованого

людського потенціалу та підвищення соціальних стандартів. Особливою рисою української бідності є те, що вона поширена навіть серед високоосвічених та висококваліфікованих працівників, що мають постійну роботу та отримують стабільну заробітну плату. Це пояснюється тим, що незважаючи на зростання у 2009 році середньої заробітної плати на 5,5 %, реальна заробітна плата (з урахуванням інфляції) за рік знизилася на 9,2 % [4]. При цьому, зниження реальних доходів населення супроводжувалося зростанням цін та кризовими явищами в економічному та політичному житті українського суспільства. За даними Держкомстату, у 2009 році витрати українців на продукти харчування у сукупних витратах становили досить вагомому частку – 48,9%. У 2008 році близько 9% громадян витрачали практично весь свій дохід на потреби харчування, а у 2009 році їх частка досягла 13%. І хоча у 2010 році відбулося зростання усіх основних соціальних індикаторів (прожиткового мінімуму, мінімального та середнього розміру заробітної плати та пенсій), проте, значний ріст цін та підвищення рівня комунальних та інших видів платежів, не сприяють покращенню показників людського розвитку в Україні.

Недостатній рівень оплати кваліфікованої праці призводить до масової трудової міграції, яка поряд із високим рівнем смертності та низьким рівнем народжуваності призвела до того, що кількість постійного населення за 1990-2009 роки знизилась з 51,5 млн до 46 млн осіб. За цей же період природний приріст населення знизився з 27,5 тис. осіб на рік до – 24,4 тис. Нині, незважаючи на поступове покращення ситуації у даній сфері, кількість померлих все ще значно перевищує кількість народжених [1].

Поряд з цим, зростає проблема фінансової доступності медичних та освітніх послуг для незаможних верств населення. Неможливість придбання ліків та отримання якісної медичної допомоги через фінансову неспроможність таких категорій громадян, призводить до погіршення їхнього стану здоров'я та високої смертності. Протягом 2009 року 97,1% домогосподарств потребували медичної допомоги, а 20,5% з них не змогли її отримати через скрутне матеріальне становище. Недоступність послуг освіти для малозабезпечених верств населення породжує в Україні спадкову бідність. Нині лише 70% громадян отримують середню освіту і тільки 10% випускників можуть безкоштовно здобути вищу освіту.

Як бачимо, поряд із кількісним зростанням бюджетних видатків соціального спрямування, покращення якісних показників у соціальній сфері не спостерігається. Це є сигналом до того, що необхідно не лише активізувати державну політику у сфері соціального захисту і соціального забезпечення, а й

потрібно кардинально змінити підходи до вирішення питання подолання бідності в Україні. Практика орієнтації політики доходів головним чином на бідні верстви населення, яка спостерігається нині, призводить до консервації бідності, оскільки реалізується пасивна політика допомоги бідним, а не активна політика зниження бідності.

Тому, ми вважаємо, що в основі національної стратегії подолання бідності та підвищення добробуту населення повинні бути заходи, спрямовані не лише на підтримку знедолених, а й – на відносно забезпечені верстви населення. Важливим кроком в цьому напрямку має стати підтримка та збільшення „середнього класу”, який в розвинених країнах є гарантом стабільності в суспільстві та рушійною силою демократичних змін. В Україні ж нині частка представників даного класу становить лише 10-15 %, тоді як в США – 60-65 % [3]. Політика держави щодо формування „середнього класу” повинна орієнтуватися на забезпечення стійкого економічного зростання, збільшення кількості робочих місць, максимальне використання трудового потенціалу та зменшення перепон для розвитку підприємницької діяльності. Створення в нашій державі потужного „середнього класу” дозволить покращити ситуацію у соціальній сфері та сприятиме вирішенню проблеми бідності.

Ще одним кроком на шляху подолання бідності в Україні повинна стати реформа системи соціального захисту вразливих верств населення. Існування розгалуженої системи надання різних видів допомог на основі безлічі законодавчих актів не сприяє суттєвому покращенню добробуту малозабезпечених громадян та спотворює ситуацію у сфері соціального захисту. Упорядкування системи соціальної допомоги, компенсацій та пільг дозволить покращити системи соціального захисту, зокрема – посилить адресність соціальних програм та підвищить ефективність використання обмежених бюджетних ресурсів. Окрім цього, застосування у практиці місцевого бюджетування програмно-цільового методу, що реалізується у формі розробки цільових програм соціального та економічного розвитку територій сприятиме пріоритетно-результативному витрачання коштів місцевих бюджетів.

Вважаємо, що зазначені заходи підвищать ефективність соціальних видатків місцевих бюджетів та їх роль у покращенні добробуту громадян і допоможуть остаточно подолати бідність в Україні.

Використані джерела:

1. Бідність в Україні: міжнародний та регіональний вимір. Матеріали до засідання „круглого столу ” на тему: „ Реалії та перспективи подолання бідності в Україні.” – [Електронний ресурс].– Режим доступу: – www.pdrp.org.ua
2. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України», №2456-VI від 8.07.2010 р.– [Електронний ресурс].– Режим доступу: – www.zakon.rada.gov.ua
3. Міхель Д.О. Використання в Україні європейського досвіду щодо вирішення проблем бідності населення / Міхель Д.О. // Наукові праці ЧДУ ім. Петра Могили. – Політичні науки. – 2010. – т.№131. – Випуск 118. – С. 77-82.
4. Пояснювальна записка до звіту про виконання Державного бюджету України за 2010 рік. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: – www.budget.rada.gov.ua
5. Звіт про виконання місцевих бюджетів України за 2010 рік. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: –www.budget.rada.gov.ua